

RAZVOJ INTERKULTURALNE KOMPETENCIJE U KONTEKSTU KURIKULUMSKIH PROMJENA

MARIJA BUTERIN

Sveučilište u Zadru, Odjel za pedagogiju
University of Zadar, Department of Pedagogy

STJEPAN JAGIĆ

Sveučilište u Zadru, Odjel za pedagogiju
University of Zadar, Department of Pedagogy

UDK: 371.13:316.7
Pregledni rad / *Review*

Primljeno / *Received*: 13. I. 2014.

Globalno povezivanje i demografske promjene društava diljem svijeta aktualiziraju pitanje izgradnje dijaloga između pripadnika različitih kultura. Budući da još uvijek nailazi na prepreke i poteškoće, prepoznata je važnost interkulturalne kompetencije u čijem razvoju ključnu ulogu ima odgoj i obrazovanje.

Polazeći od navedenog, u radu se razmatra koncept interkulturalne kompetencije, njezino pojmovno određenje, ključne sastavnice i implikacije za razvoj u praksi. Poticanje kompetencija općenito, a među njima i interkulturalne kompetencije, usko je povezano s aktualizacijom kurikulumskog pristupa. Budući da je na nacionalnoj razini donesen kurikulumski okvir, u procesu postizanja ishoda učenja stanovit prostor slobode je ostavljen školama. U tom smislu, razmatraju se kurikulumske pretpostavke i mogućnosti optimalnog razvoja interkulturalne kompetencije u školskom kontekstu.

KLJUČNE RIJEČI: *interkulturalna kompetencija, komunikacija, kurikulum, odgoj i obrazovanje*

UVOD

U raspravama o procesu globalizacije najviše se ističe njezin ekonomski aspekt. Budući da su globalizacijski procesi uvelike utjecali i na povećanje kulturne heterogenosti društva, sve se više raspravlja o kulturnoj globalizaciji koja se odnosi na susret svjetskih kultura i njihovih običaja (Müller, 2007 u Sablić, 2009). Međutim, međukulturalni kontakti nisu uvijek uspješni i ne rezultiraju interkulturalnom komunikacijom. Kao što ističe Jagić (2002: 40) "povijest, nažalost i sadašnjost, obiluje brojnim primjerima kako su različite vjerske, etničke ili druge skupine često živjele jedne pored drugih, ali uvijek su ostale tuđe".

Prema Porteru i Samovaru (1994), do uspostavljanja interkulturalne komunikacije dolazi onda kada pripadnici neke kulture stvaraju poruke koje mogu shvatiti i razumjeti pripadnici druge kulture. Međutim, istraživanja su pokazala da pojedinci u multikulturalnom okruženju preferiraju druženje s pripadnicima iste nacionalnosti unatoč postojanju eksplicitnih pritisaka za uspostavljanje prijateljskih odnosa s pripadnicima

drugih kultura (Bochner i sur., 1976; Bochner i sur. 1977; Bochner i Orr, 1979; Furnham i Bochner, 1982; Bochner i sur., 1985; Furnham i Alibhai, 1985 u Bochner, 1986). Navedeno se može sagledati u svjetlu rezultata istraživanja Triandisa (1994) koji je utvrdio da su pojedinci skloni iskazivati pozitivne stavove prema interakciji s pripadnicima vlastite skupine, a negativne prema pripadnicima drugih skupina.

Marhajar i Connolly (1994) su također utvrdili da pojedinci preferiraju druženje s pripadnicima vlastitog naroda, pri čemu ne moraju nužno imati negativan stav prema drugima. Sklonost pojedinaca prema komunikaciji s pojedincima koji su im slični može se objasniti na temelju njihovog zajedničkog kulturnog iskustva. S pripadnicima skupine kojoj pripadaju pojedinci dijele jezik, vrednote, uvjerenja, norme, stavove i dr. na temelju kojih se identificiraju, a što je temelj za uspostavljanje i održavanje uspješnog komuniciranja.

Poteškoće se javljaju kada pojedinci koji su odgajani i odrasli u monokulturalnom kontekstu dolaze u kontakt s ljudima drugačijih, a ponekad i suprotnih vrijednosti i uvjerenja (Corbaz, 2005). Dodatnu poteškoću predstavljaju one situacije u kojima se pred pojedince postavljaju implicitna očekivanja ili eksplicitni pritisci da se trebaju odvojiti od drugih kultura i/ili njihovih pripadnika. Sve to doprinosi uspostavljanju i održavanju distance među pripadnicima različitih kultura i predstavljaju prepreku za uspostavljanje interkulturalne komunikacije i dijaloga.

U kontekstu procesa globalizacije, uz posjedovanje osnovnih sposobnosti u stranim jezicima, sposobnosti prilagodbe jezika i pravila ponašanja zahtjevima međunarodnog poslovanja, nacionalne i globalne perspektive, sposobnosti suočavanja s problemima i fleksibilnosti, pojedinac treba biti i interkulturalno kompetentan (Knight, 1999). Vjerojatnost pojavljivanja nerazumijevanja u komunikaciji između pripadnika različitih kultura je veća ukoliko nisu imali priliku razviti kompetencije koje im omogućuju uspješnu interkulturalnu komunikaciju. Značenje interkulturalne kompetencije u boljem razumijevanju i povećanju interakcija među pripadnicima različitih kultura potvrdila su istraživanja (Bennett, 1993; Hammer, 1999).

INTERKULTURALNA KOMPETENCIJA

S obzirom na njeno značenje u različitim područjima ljudske djelatnosti, interkulturalna kompetencija je u središtu interesa brojnih znanosti, a među njima i pedagogije. Prepoznata je važnost odgoja i obrazovanja u njezinom razvoju i unapređivanju te se uočava sve veći broj radova koji se bave problematikom interkulturalne kompetencije iz pedagojske i pedagoške perspektive. Međutim, postavlja se pitanje što se podrazumijeva pod interkulturalnom kompetencijom.

Određenje interkulturalne kompetencije nije jednoznačno u odnosu na postojanje pojmovnog pluralizma. Taj se koncept proučavao pod oznakom manje ili više sličnih ali i različitih naziva i konstrukata kao što su: kulturna kompetencija, kroskulturalna kompetencija, interkulturalna komunikacijska kompetencija, kroskulturalna prilagodba i kroskulturalna učinkovitost, kulturna i kroskulturalna osjetljivost. Osim toga, u literaturi se mogu naći primjeri razmatranja interkulturalne kompetencije unutar širih koncepcija, kao što su primjerice globalno obrazovanje i građanstvo (Bayles, 2009).

Fantini (1991) interkulturalnu kompetenciju određuje kao sposobnost uspostavljanja i održavanja pozitivnih odnosa, učinkovite komunikacije i suradnje među pripadnicima različitih kultura. Prema Hammeru i suradnicima (2003), interkulturalna kompetencija podrazumijeva skup vještina i spoznaja, odnosno sposobnost interkulturalno prikladnog načina djelovanja i razmišljanja. Byram (1997) iznosi opširniju definiciju te interkulturalnu komunikacijsku kompetenciju određuje kao sposobnost uspješnog komuniciranja s pripadnicima drugih kultura. Prema njemu, interkulturalna kompetencija, uz govorne, lingvističke i sociolingvističke kompetencije obuhvaća sljedeće:

- poznavanje određenih društvenih skupina, njihovih običaja i proizvoda kao i općih procesa interakcije (znanje);
- sposobnost uspostavljanja odnosa i interakcije, otkrivanja i interpretacije ali i političko obrazovanje te kritičku kulturnu svijest (sposobnosti);
- otvorenost, znatiželju i spremnost na prihvaćanje drugih kultura bez predrasuda (stavovi).

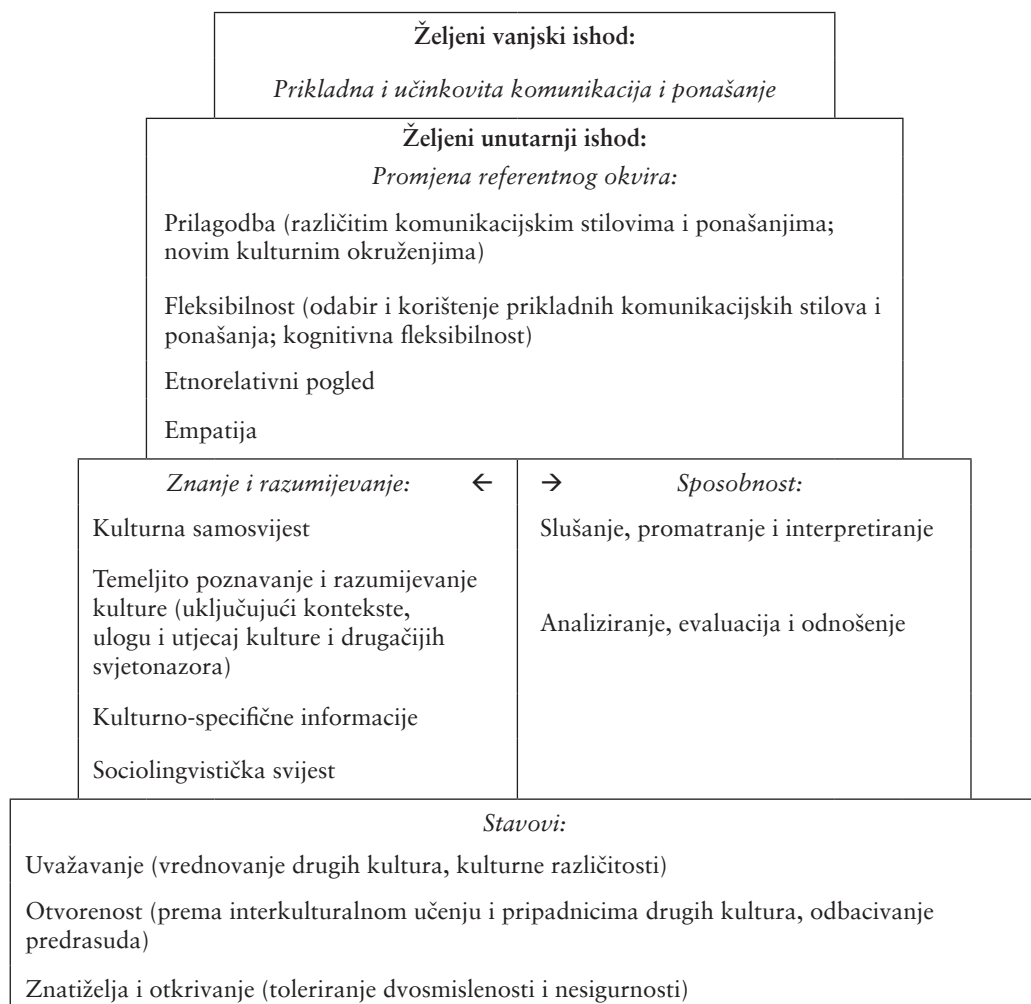
Šire definirana interkulturalna kompetencija ne implicira samo poznavanje drugih kultura ili njihovih obilježja i/ili komunikacijske sposobnosti, već uz znanja i sposobnosti uključuje i stavove. Ona prije svega podrazumijeva sposobnost uvažavanja i prihvaćanja ljudi koji se doživljavaju kao drugi i drugačiji budući da pojedinci u komunikaciji općenito, pa tako i s pripadnicima različitih kultura, uz verbalne i neverbalne poruke i komunikacijske vještine iskazuju emocionalni odnos i stav prema sugovorniku. U tom smislu, interkulturalno kompetentan pojedinac je ona osoba koja ne samo da poznaje druge kulture već je spreman na upoznavanje njihovih pripadnika i održavanje uspješne međukulturalne interakcije.

Nepostojanje konsenzusa oko definicije interkulturalne kompetencije je popraćeno i nepostojanjem konsenzusa oko njenih pokazatelja, odnosno različitih sposobnosti i obilježja koja čine pojedinca interkulturalno kompetentnim. Međutim, ti indikatori koji se navode u različitim modelima interkulturalne kompetencije se mogu svrstati u nekoliko dimenzija: kognitivnu, afektivnu i ponašajnu. Chen i Starosta (1996) razlikuju interkulturalnu svijest, osjetljivost i učinkovitost. Prema Imahori i Lanigan (1989), te dimenzije se odnose na znanje, sposobnosti i motivaciju kojoj pretpostavljaju stavove. Prema Graf (2003), znanje, kao *kognitivna* dimenzija interkulturalne kompetencije, podrazumijeva poznavanje jezika određene kulture te njezinih tradicija, običaja i načina ophođenja; motivacija, kao *afektivna* dimenzija, obuhvaća spremnost na interakciju i suradnju s pripadnicima drugih kultura, dok se vještine (*ponašajna* dimenzija) odnose na sposobnost prikladnog ponašanja i komuniciranja u multikulturalnom kontekstu. Interkulturalna kompetencija se može odrediti kao sposobnost usvajanja interkulturalnih znanja, vještina i stavova s ciljem poštivanja i boljeg razumijevanja različitih kultura (Hrvatić i Piršl, 2007)

Na temelju konzultacija s renomiranim znanstvenicima iz različitih područja, Deardorff (2004) je kreirala piramidalni i procesualni model interkulturalne kompetencije. Oba modela su usmjerena na ishode te posjeduju i razvojnu dimenziju. Oni su doprinos u razjašnjavanju konceptualne nejasnoće kao i načina na koji se interkulturalna kompetencija razvija. Prema njima, razvoj interkulturalne kompetencije zavisi od razvoja njenih sastavnica pri čemu se proces odvija od personalne razine (stavovi) prema interpersonalnoj razini (ishodi). Da bi pojedinac mogao razviti interkulturalnu kompetenciju mora iskazivati određene stavove na temelju kojih stječe potrebna znanja, razumijevanja i sposobnosti. Drugim riječima,

temeljem interkulturalnog odnosa (koji se očituje u uvažavanju, otvorenosti, znatiželji i otkrivanju) pojedincima se otvara put prema stjecanju znanja o drugima i njihovim kulturama, njihovom razumijevanju i stjecanju adekvatnih vještina koje su relevantne u procesu komunikacije između pripadnika različitih kultura.

Interkulturalna kompetencija se ne razvija spontano u kontaktu s različitim kulturama i njihovim pripadnicima već njezin razvoj podrazumijeva proces učenja. Neophodnost razvoja interkulturalne kompetencije od najranijih dana putem osmišljenog odgojno-obrazovnog djelovanja podrazumijeva osvještavanje njezine važnosti i uključivanje u školske kurikule.

Slika 1. Piramidalni model interkulturalne kompetencije (Deardorff, 2004: 196)

INTERKULTURALNA KOMPETENCIJA I KURIKULUMSKI PRISTUP

Unutar kurikulumu odgojno-obrazovnih sustava, poglavito demokratskih zemalja, uključen je zadatak poticanja i razvoja znanja, vještina i stavova koji omogućuju afirmaciju interkulturalne kompetencije. Rezultati komparativnog istraživanja nacionalnih kurikulumu Austrije, pokrajine Schleswig-Holstein u Njemačkoj, Finske, Švedske, Engleske i Irske (Puzić, 2009) pokazuju da se unutar kurikulumu u kojima je integrirana interkulturalna dimenzija, interkulturalno učenje razumije kao preduvjet razvoja interkulturalnih kompetencija, a škola kao mjesto susreta različitih kultura.

Interkulturalni sadržaji su prisutni i unutar *Nacionalnog okvirnog kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (2011) kao polaznog dokumenta uvođenja kurikulumskih promjena u hrvatski odgojno-obrazovni sustav, od predškolske do visokoškolske razine. Interkulturalizam se navodi kao jedno od temeljnih kurikulumskih načela prema kojemu su svi obvezni provoditi interkulturalno obrazovanje. Interkulturalna dimenzija nacionalnog kurikulumu predstavlja polazište za njenu razradu unutar kurikulumu predškolskih ustanova te osnovnih i srednjih škola. Važnost afirmacije interkulturalne kompetencije unutar navedenih ustanova je neosporna i implicira stanovite kurikulumске promjene u ciljevima, sadržajima, organizaciji i metodama rada, (samo)evaluaciji i školskoj praksi.

Kurikulumski pristup¹ podrazumijeva jasno definiranje ishoda učenja koji se nastoje postići, a temeljem toga i znanja, sposobnosti i stavova koje treba razviti kod učenika i koje trebaju manifestirati. Stoga, za integraciju interkulturalne kompetencije unutar kurikulumu uvelike može poslužiti detaljno razrađen model razvoja interkulturalne kompetencije kao što je, primjerice, Deardorffin model (2004). Autorica razlikuje dvije vrste ishoda:

- vanjski ishodi koji se odnose na manifestne promjene pojedinca koje su vidljive u njegovom ophođenju;
- tzv. unutarnji ishodi koji podrazumijevaju latentne promjene koje se odvijaju unutar samog pojedinca, a odnose se na promjene njegovog referentnog okvira.

Polazeći od navedene podjele, razvoj interkulturalne kompetencije podrazumijeva integraciju sljedećih željenih ishoda učenja unutar kurikulumu:

- sposobnost adekvatne i učinkovite komunikacije i ponašanja u kontaktu s pripadnicima drugih kultura;
- sposobnost prilagodbe različitim stilovima interakcije i kulturnim kontekstima, kognitivna i interakcijska fleksibilnost, etnorelativni svjetonazor i etnokulturalna empatija.

Kako bi se navedeni ishodi mogli postići, potrebno je prije svega kod pojedinaca poticati i podržavati određeni stav prema kulturnoj različitosti. Riječ je o stavu koji odražava odnos otvorenosti, znatiželje, otkrivanja i uvažavanja kulturne različitosti. Njihova afirmacija implicira važnost ozračja uvažavanja pripadnika drugih kultura, poticanja njihovog upoznavanja i spremnosti na uzajamno učenje kako bi pojedinci mogli sagledati i odbaciti

¹ Kurikulum podrazumijeva skup planiranih i implicitnih odrednica koje usmjeravaju odgojno-obrazovni proces. Odnose se na zadatke i sadržaje koji su dosljedno izvedeni iz cilja i upućuju na

načine rada i organizacijske oblike, postupke provjere uspješnosti u zavisnosti od brojnih okolinskih čimbenika (Previšić, 2007).

predrasude. Polazeći od navedenog modela, interkulturalni stavovi predstavljaju polazište za stjecanje potrebnih znanja, razumijevanja (svijest o vlastitoj kulturi te sociolingvistička svijest, poznavanje i razumijevanje fenomena kulture i njene uloge, drugačijih svjetonazora kao i kulturno specifičnih informacija) i sposobnosti (slušanja, promatranja, interpretacije, analiziranja, evaluiranja i ophođenja) koje su u uzajamnom međuodnosu.

Pri kreiranju interkulturalne dimenzije kurikuluma i poticanju interkulturalne kompetencije treba imati na umu da polazište u stjecanju interkulturalnih znanja i sposobnosti predstavljaju stavovi prema kulturnoj različitosti. Unutar suvremenih školskih kurikuluma europskih odgojno-obrazovnih sustava nastoje se izgrađivati i podržavati programi, sadržaji, metode i izvori koji nisu usmjereni isključivo na stjecanje znanja, već i na odgoj za odnose koji eliminiraju predrasude, stereotipove i stigmatizaciju među ljudima pri čemu se izgrađuje škola koja svijet promatra šire, iz više perspektiva i objektivnih međuovisnosti (Previšić, 1996). Riječ je o školi, odnosno školskom kurikulumu koji je usmjeren na razvoj interkulturalne kompetencije u širem smislu riječi.

Razvoj interkulturalne kompetencije se ne može poticati isključivo putem kurikulumskih sadržaja, bez obzira na to koliko su dobro osmišljeni. Alfred i suradnici (2002) ističu obrazovno značenje interkulturalnog iskustva koje predstavlja izazov uobičajenim načinima razmišljanja, osjećanja i percepcija učenika. Takva iskustva pružaju uvid u "sebe i druge" na temelju kojeg pojedinci stječu svijest o iskustvu "drugoga" kao i sposobnost refleksije, analiziranja i djelovanja. Da bi se to moglo ostvariti bitno je osigurati ravnopravan status i suradničko učenje između pripadnika različitih kultura.

Stjecanje pozitivnih interkulturalnih iskustava usko je povezano sa sukonstrukcijom školskog kurikuma, odnosno zajedničkom konstrukcijom znanja, a ne njegovim prenošenjem od strane nastavnika. Sukonstrukcija podrazumijeva promjene u odnosima i načinu rada (uloga, prava i odgovornosti, interakcijskih obrazaca i socijalne organizacije). To se svakako ne može ostvariti pomoću tradicionalnih metoda i oblika poučavanja i učenja (frontalna nastava i instrukcija nastavnika). Razvoj različitih dimenzija interkulturalne kompetencije zahtijeva primjenu različitih nastavnih metoda i oblika rada. Stoga se uloga učitelja proširuje ulogom interkulturalnog medijatora, tj. onog koji ima medijativnu ulogu pomagača i posrednika u individualnom rastu i razvoju (Previšić, 1999). Kao što ističe Hrvatić (2007), sukonstrukcija interkulturalnoga kurikuluma polazi od iskustva učenika (znanja, sposobnosti, vrijednosti i stavova), kako bi mogli bolje upoznati sebe i druge, otkrivati međusobne sličnosti i razlike, uvidjeti predrasude i ostvarivati zajedničke ciljeve na temelju suradnje. Riječ je o humanističkom kurikulumskom pristupu koji polazi od pojedinca i njegovih posebitosti (individualnih razlika) i (interkulturalnih) specifičnih potreba svih sudionika i u kojem se potiče cjelovit razvoj njihove interkulturalne kompetencije.

Realizacija cilja koji se odnosi na razvoj interkulturalne kompetencije koja omogućuje učinkovitu komunikaciju i suživot ne može se postići ako pojedinci djeluju izolirano. "Konceptcija interkulturalnog odgoja se utemeljuje na interkulturalnoj suradnji" (Jagić, 2002: 47). Stoga je važno učenicima pružiti prilike kako bi mogli uzajamno učiti. Bitno je da se učenicima pruža mogućnost da iznošenjem vlastitog mišljenja i konstruktivnim pregovaranjem uče ne jedni s drugima, već jedni od drugih. Taj cilj se postiže interaktivnim učenjem, odnosno na temelju prosudbi putem rasprave, zajedničkog stjecanja spoznaja, zajedničkih projekata i rješavanja problema (Bîrzéa, 2000). Stoga valja poticati socijalne

oblike učenja koji su usmjereni na uspostavljanje kvalitetnih odnosa i izgradnje zajedništva (učenje u timu, zajednici, mreži i sl.). Tek ako mogu učiti jedni od drugih pojedinci mogu ostvariti kvalitetne odnose. Stoga, nastavnici, učitelji, stručni suradnici i ostali nositelji odgojno-obrazovnih aktivnosti trebaju stvarati uvjete koji omogućuju ravnopravnu interakciju između pripadnika različitih kultura kako bi mogli međusobno razmjenjivati iskustva te na taj način povećati međusobno razumijevanje.

Interkulturalnu kompetenciju treba poticati i razvijati kod svih pojedinaca, neovisno o kulturnom sastavu razreda i/ili škole. Navedeno podrazumijeva uključivanje, aktivnost i odgovornost svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa (učitelja, nastavnika, stručnih suradnika, ravnatelja, učenika, njihovih roditelja, članova lokalne i regionalne zajednice, socijalnih partnera i dr.) u poticanju njenog (samo)razvoja.

Da bi se provjerila adekvatnost kurikulumu i njegovih sastavnica u postizanju interkulturalnih znanja, sposobnosti i stavova, nužno je kontinuirano ispitivanje. Interkulturalna dimenzija kurikulumu, njegova izgradnja i unapređivanje trebaju se temeljiti na postojećem stupnju razvoja interkulturalne kompetencije učenika, odnosno njihovih stavova, a slijedom toga i njihovih znanja i razumijevanja i sposobnosti. Definiranje temeljnih sastavnica kurikulumu ovisi od interkulturalnih predispozicija učenika (Hrvačić, 2009) pa zato planiranje odgojno-obrazovnog djelovanja implicira informaciju o stanju razvijenosti interkulturalne kompetencije. Uvidom u stanje razvijenosti interkulturalne kompetencije, nastavnici i drugi mogu kreirati adekvatne sadržaje, metode i pristupe kako bi učenicima osigurali stjecanje onih iskustava koja će im omogućiti njihov daljnji razvoj. To podrazumijeva kurikulumski pristup koji je otvoren, odnosno podložan stalnim poboljšanjima na temelju rezultata istraživanja te potreba prakse.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Život u suvremenom društvu postavlja zahtjev pojedincima da uspostavljaju kontakte i održavaju komunikaciju s ljudima čije su vrijednosti, uvjerenja, norme, i dr. drugačije, a ponekad i suprotni od njihovih vlastitih. Stoga se ističe važnost razvoja interkulturalne kompetencije djece i mladih. Budući da se interkulturalna kompetencija ne javlja automatski u kontaktu s pripadnicima drugih kultura, već se uči pa za njen razvoj važnu ulogu trebaju imati odgojno-obrazovne ustanove. Kako bi se djeca i mladi pripremili za život i rad u kulturno pluralnom okruženju, interkulturalna kompetencija je neophodan zadatak školskih kurikulumu.

Uvođenjem kurikulumskog pristupa premješta se naglasak s nastavnih sadržaja na ishode učenja koji se trebaju postići, pri čemu se u središte odgojno-obrazovnog djelovanja stavlja učenik, a nastavnik dobiva ulogu medijatora. Od izuzetne je važnosti da se pri određivanju ishoda koji se nastoje ostvariti pođe od konceptualno jasnog i razrađenog modela interkulturalne kompetencije budući da se na temelju nje određuju kurikulumске sastavnice. Stoga, adekvatni sadržaji, metode, oblici rada i (samo)evaluacije trebaju biti usmjereni ne samo na interkulturalna znanja i sposobnosti, već i na stavove.

Razvoj interkulturalne kompetencije implicira sadržajne promjene unutar kurikulumu. Razvoj interkulturalne kompetencije proizlazi iz prihvaćenog odnosa, tj. stava prema ljudima koji se doživljavaju kao drugi i drugačiji. Kako ne bi ostali samo na razini školskog

kurikuluma, od iznimne je važnosti da njegovu realizaciju u cijelosti podrže i potiču nastavnici i drugi nositelji odgojno-obrazovnog procesa kao dio osobnog ali i profesionalnog pedagoškog habitusa. Stoga je bitno da i sami posjeduju ona znanja, sposobnosti i stavove koje žele razviti kod učenika te da ih iskazuju i potiču u svakodnevnom školskom životu, u različitim situacijama i odnosima. Na taj način interkulturalna kompetencija postaje sastavnica školskog kurikuluma koji se razumije kao cjelokupni život škole.

POPIS LITERATURE

Alred, G., Byram, M. & Fleming, M., eds. (2002) *Intercultural experience and education*, Clevedon, England; Buffalo, N. Y., Multilingual Matters.

Bayles, P. (2009) *Assessing the intercultural sensitivity of elementary teachers in bilingual schools in a Texas school district*, PhD Thesis, University of Minnesota, http://conservancy.umn.edu/bitstream/49152/1/Bayles_umn_0130E_10245.pdf, 3. 10. 2013.

Bennett, J. M. (1993) Cultural marginality: Identity issues in intercultural training. U: Paige, R. M. (ed.). *Education for the intercultural experience* (2nd ed.). Yarmouth, ME: Intercultural Press, str. 109-135.

Bîrzéa, C. (2000) *Education for democracy citizenship: A lifelong learning perspective*, Strasbourg: Council of Europe Press.

Bochner, S. (1986) Coping with unfamiliar cultures: Adjustment or culture learning? *Australian Journal of Psychology*, 38 (3), str. 347-358

Byram, M. (1997) *Teaching and assessing intercultural communicative competence*, Clevedon, Multilingual Matters Ltd.

Chen, G. & Starosta, W. (1996) Intercultural communication competence: A synthesis. U: Burleson, R. & Kunkel, A. (eds). *Communication Yearbook*, vol. 19. Sage, Thousand Oaks, CA, str. 353-383.

Corbaz, P. (2005) *Assessing the effect of foreign language immersion programs on intercultural sensitivity in elementary students*, M. S. Thesis. Oklahoma State University, <http://dc.library.okstate.edu/utis/getfile/collection/theses/id/3810/filename/3811.pdf>, 4. 12. 2013.

Deardorff, D. (2004) *The identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internalization at institutions of higher education in the United States*, PhD Thesis, North Carolina State University, <http://www.lib.ncsu.edu/theses/available/etd-06162004-00023/>, 5. 9. 2013.

Fantini, A. E. (1991) Becoming better global citizens: The promise of intercultural competence, *Adult Learning*, 5 (2), str. 15-19.

Fuchs, R., Vican, D. i Milanović Litre, I., ur. (2011) *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. MZOS, Zagreb.

Graf, A. (2003) Interkulturelle kompetenz als herausforderung, *Personal-zeitschrift für human resource management*, 6, str. 26-29.

Hammer, M. R. (1999) A measure of intercultural sensitivity: The intercultural development inventory. U: Fowler, S. M. & Mumford, M. G. (eds.) *The Intercultural Sourcebook*, vol. 2. Yarmouth, ME: Intercultural Press, str. 61-72.

Hammer, M., Bennett, J. & Wiseman, R. (2003) Measuring intercultural sensitivity: The Intercultural Development Inventory, *International Journal of Intercultural Relations*, 27 (4), str. 421-443.

Hrvatić, N. (2007) Interkulturalna pedagogija: nove paradigme. U: Pevišić, V., Šoljan, N. i Hrvatić, N. (ur.) *Pedagogija: prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*. Zagreb, Školska knjiga, str. 41-57.

Hrvatić, N. i Piršl, E. (2007) Kurikulum pedagoške izobrazbe učitelja. U: Previšić, V. (ur.) *Kurikulum: teorije-metodologija-sadržaj-struktura*. Zagreb: Zavod za pedagogiju i Školska knjiga, str. 385-407.

Hrvatić, N. (2009) *Interkulturalni kurikulum. Od teorije do odgojne prakse* (sažetak). Izlaganje na znanstvenom kolokviju "Kurikulum suvremenog odgoja i škole", Brijuni, 4.-6. 9. 2009. <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=440670>, 12. 12. 2013.

Imahori, T. & Lanigan, M. (1989) Relational model of intercultural communication competence, *International Journal of Intercultural Relations*, 13, str. 269-286.

Jagić, S. (2002) *Interkulturalno-pedagoške promjene pod utjecajem turizma u slobodnom vremenu*, Doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Knight, J. (1999) *Internationalizing the curriculum: A Canadian perspective*, Paper presented at IDP seminar, Fremantle, Australia.

Marharaj, S. & Connolly, J. (1994) Peer network composition of acculturated and ethnoculturally-affiliated adolescents in a multicultural setting, *Journal of Adolescent Research*, 9 (2), str. 218-240.

Porter, R. & Samovar, L. (1994) An introduction to intercultural communication. U: Samovar, L. & Porter, R. (eds.) *Intercultural communication*, Belmont, CA: Wadsworth, str. 4-25.

Previšić, V. (1996) Uz temu-izazovi interkulturalizma, *Društvena istraživanja*, 5 (25-26), str. 829-830.

Previšić, V. (1999) Učitelj-interkulturalni medijator. U: Rosić, V. (ur.) *Nastavnik-čimbenik kvalitete u odgoju i obrazovanju*, Rijeka, Filozofski fakultet u Rijeci, str. 78-84.

Previšić, V. (2007) Pedagogija i metodologija kurikuluma. U: Previšić, V. (ur.) *Kurikulum-teorije, metodologija, sadržaj, struktura*, Zagreb, Zavod za pedagogiju-Školska knjiga, str. 15-34.

Puzić, S. (2009) *Obrazovanje i etičnost: komparativna analiza europskih iskustava* (Doktorska disertacija), Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Sablić, M. (2009) *Sukonstrukcija interkulturalnoga kurikuluma*, Doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Triandis, H. (1994) *Culture and social behavior*, New York, McGraw-Hill.

DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL COMPETENCE IN THE
CONTEXT OF CURRICULUM CHANGES

SUMMARY

Global interconnectedness and demographic changes of societies across the world actualize the question of developing a dialogue between members of different cultures. Since it is still encountering obstacles and difficulties, there is recognition of the importance of intercultural competence in the development of which education has a crucial role.

Taking this into consideration, the paper analyses the concept of intercultural competence, its definition, constituents, and implications for development in practice. Encouraging the development of competences in general, including intercultural competence, is closely related to the actualization of the curriculum approach. Since there is a curriculum framework on the national level, schools have a certain degree of freedom in the process of achieving learning outcomes. In that sense, the paper addresses curriculum premises and possibilities of optimal development of intercultural competence in school context.

KEY WORDS: *intercultural competence, communication, curriculum, education*